

Козак Ю.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету.*
*Науковий керівник: к.ю.н., доц., доцент кафедри
теорії права та конституціоналізму ЗУНУ*
Кравчук В. М.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ

Постановка проблеми. Справедливість — це основоположний принцип права, фундаментальна цінність і ключовий змістовний елемент права. Дослідження будь-яких аспектів і ракурсів справедливості як явища і поняття завжди є неабияк актуальними, а особливо в умовах сьогодення, коли надзвичайний стан змінює наші уявлення, переконання і усталені погляди та, в загальному, гостро підносить питання відповідності та важливості захисту прав людини та громадянина.

У контексті сучасних викликів та перетворень суспільства, питання справедливості стає особливо актуальним, оскільки надзвичайні події та зміни породжують нові виклики для захисту прав людини та громадянина. Справедливість у всіх сферах суспільного життя, від судової системи до соціальних програм, стає першочерговим завданням для забезпечення стабільності та гармонії у суспільстві.

Однак, складність сучасних викликів та неоднаковий рівень доступу до справедливості підкреслює необхідність постійного аналізу та вдосконалення правових механізмів захисту прав людини та громадянина. Дослідження сутності та важливості справедливості у сучасному суспільстві є актуальним завданням, що спрямоване на забезпечення гарантій прав і свобод кожного і кожної, а також на підтримку демократичних цінностей та правових стандартів.

Стан дослідження. Наукові підходи до висвітлення теми справедливості знаходимо у філософських трактатах, починаючи з Платона та Аристотеля, працях О. Бандури, В. Васильчук, В. Горбатенка, О. Дзьобань, А. Дубового, Ю. Калиновського, А. Крижановського, Є. Мануйлова, Т. Подковенко, Н. Шелевер, М. Яковенко та ін.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності поняття справедливості як правової категорії; аналізі стану втілення справедливості.

Виклад основного матеріалу. Справедливість – одне із питань, які не втрачають свою актуальність. Взаємообумовленість та спільність права і справедливості проглядається навіть через спільне походження давньоримських слів: *jus* – право, *justitia* – справедливість.

Справедливість стала основою всього права. Цицерон казав: «Право – це мистецтво добра і справедливості». Справедливість, зазначає Н. Шелевер, стоїть на п'єдесталі принципів права [1, с.113]. Право за своїм покликанням створене, щоб регулювати суспільні відносини на усіх рівнях, від побутових (цивільне), особистих (сімейне), злочинних (кримінальне).

Справедливість як правова категорія, вказує В. Васильчук, є «фундаментальним правовим поняттям, зміст якого становить ідея визнання суб'єктивного права особи, що належить їй на підставі природного права,

закону (позитивного права) або договору, для всіх учасників правових відносин. Формою реалізації цієї ідеї є принцип справедливості, який виражається у юридичній формулі «кожному своє право» [2].

Проте справедливість стає особистим важелем, кожен має власну міру і розуміння справедливості. В Україні законом найвищої юридичної сили є Конституція України, яка прямо закріплює непорушні людські права. Ключове закріплено у другому розділі чинної Конституції України: «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Законодавець на найвищому рівні зобов'язаний закріпити справедливість між громадянами своєї держави, як це зроблено в статті 21 «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності і правах. Права і свободи людини є невідчужними та непорушними».

Унікальним є закріплення свобод, а й, власне, справедливості на найвищому законодавчому рівні, а не поточних нормативно-правових актах, саме це дає розуміння важливості аспекту справедливості і соціальної рівності у державі. Для відновлення і встановлення справедливості покликана судова система, представники якої повинні чинити правосуддя неупереджено, встановлюючи чи відновлюючи справедливість.

Справедливість в судовій системі України вимагає не тільки законодавчого закріплення, а й практичного застосування. Суди повинні не лише інтерпретувати закони, а й забезпечувати, щоб рішення були справедливими та об'єктивними. Це означає, що судді мають бути незалежними від політичного тиску та інших зовнішніх впливів, щоб кожен громадянин міг розраховувати на справедливий розгляд своєї справи [3, с. 8].

Для забезпечення справедливості в судовій системі України необхідно, щоб судді дотримувалися принципу незалежності та віддавали перевагу об'єктивному аналізу фактів у справах. Наприклад, випадки, коли судді незалежно вирішують спірні питання без втручання з боку політичних суб'єктів або інших впливових осіб, є важливими для підтримки довіри громадян до судової системи.

Важливим аспектом є також доступність правосуддя. Кожна особа має мати можливість звернутися до суду без перешкод, що включає: економічні бар'єри, складність процедур чи відстань до судових установ. Таким чином, справедливість стає не лише принципом, а й реальною можливістю для кожного. Для забезпечення доступності правосуддя необхідно спростити процедури звернення до суду, зменшити витрати на судовий процес та забезпечити належний доступ до судових установ для всіх верств населення. Наприклад, запровадження онлайн-систем для подання судових заяв, розширення мережі судових установ у віддалених районах та зниження судового збору для громадян може значно полегшити доступ до правосуддя і підвищити довіру до судової системи.

Крім того, справедливість вимагає прозорості та зрозумілості судових рішень. Громадяни повинні мати змогу зрозуміти, на якій підставі було прийнято рішення, і як це рішення впливає на їх права та обов'язки. Це забезпечує довіру до судової системи та її рішень [4, с. 20]. Прозорість та зрозумілість судових рішень можуть бути забезпечені шляхом публікації мотивів їх ухвалення доступною, простою мовою, їх пояснення за необхідності. Наприклад, в Україні впроваджено практику публікації судових рішень в Інтернеті (в Єдиному реєстрі судових рішень), що дозволяє громадянам

отримати доступ до тексту рішення та його обґрунтування. Крім того, проведення судових засідань у відкритому форматі, де громадяни можуть бути присутніми, також сприяє прозорості судового процесу та розумінню прийнятих рішень.

Нарешті, справедливість вимагає постійного оновлення та адаптації законодавства до сучасних реалій та потреб суспільства. Закони, які застаріли або не відображають сучасних цінностей, не можуть забезпечити справедливість. Тому, законодавча влада повинна бути готовою до змін та реформ, щоб право завжди служило справедливості та захисту прав людини [5, с. 14].

Висновок. У світлі викладених аспектів можна зробити висновок, що справедливість виступає не лише як філософський принцип, але й як основа правової системи кожної держави, включаючи Україну. При цьому, ключовою роллю у забезпеченні справедливості виступає судова влада, яка повинна бути незалежною, доступною та прозорою. Тільки за таких умов можна забезпечити довіру громадян до судових рішень та судів в цілому. Наголос на необхідності постійного оновлення законодавства відображає важливість адаптації правових норм до сучасних викликів та потреб суспільства. Такий підхід є запорукою того, що право завжди буде служити справедливості та захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Шелевер Н. В. Справедливість як основоположний принцип права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 89. С. 113–118. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3199> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Васильчук В.О. Справедливість як категорія права: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 23 с.
3. Крижановський А., Гордієнко А. Справедливість у праві. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 7–15. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.2208> (дата звернення: 08.04.2024).
4. Онищенко В. Справедливість у міжнародних економічних відносинах. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 4 (105). С. 17–33.
5. Яковенко М. М. Генеза вчень про справедливість як соціальне явище. *Право.ua*. 2019. С. 11–17. URL: <https://doi.org/10.32782/law.2019.3.2> (дата звернення: 08.04.2024).